

УДК 343.93

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

*доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України,
перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>*

Сергій Миколайович БОРТНИК,

*проректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6994-6086>*

КРИМІНОЛОГІЧНА ШКОЛА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: УПЕВНЕНИЙ ПОСТУП

Внесок Харківського національного університету внутрішніх справ у розвиток вітчизняної кримінологічної науки є досить вагомим, і він продовжує збільшуватись. Одним із головних принципів роботи колективу університету є орієнтація наукових пошуків на довгострокову перспективу. Проведення фундаментальних і прикладних досліджень, максимальне використання й усіляке стимулювання творчої активності науково-педагогічного складу, інноваційна діяльність – ось провідні напрямки підвищення ефективності управління науковим процесом. Специфічною рисою останніх років є тенденція переходу від вузької спеціалізації до інтеграції змісту й характеру наукових досліджень, яскравим прикладом якої є функціонування кримінологічної школи університету.

Заснування цієї наукової школи своїм корінням сягає в 90-ті роки ХХ ст. і пов'язується з іменем академіка НАПрН України О. М. Бандурки. Завдяки його ініціативам було створено перший в Україні університет МВС, започатковано активну науково-дослідну роботу на кафедрі кримінального права та кримінології, до якої на постійній основі протягом 1994–2010 рр. було залучено низку провідних вітчизняних кримінологів і криміналістів: А. Б. Благую, Л. М. Давиденку, Н. О. Гуторову, В. П. Ємельянова, А. Ф. Зелінського, В. М. Куца, О. А. Мартиненку, П. І. Орлова, В. М. Трубникова та ін. Їхня наукова діяльність, присвячена розробці теоретико-прикладних проблем запобігання корисливій, рецидивній, жіночій злочинності, злочинності неповнолітніх, а також у сфері економіки тощо, заклала фундамент кримінологічних традицій в університеті, визначила сферу наукових інтересів кількох поколінь кримінологів.

Із 2010 р. на кафедрі кримінального права і кримінології ХНУВС починає формуватися інноваційне, гносеологічно автономне русло розвитку кримінологічної науки. Було започатковано серію наукових досліджень, присвячених проблемам управління протидією злочинності, які сприяли оформленню першого напрямку сучасної кримінологічної школи ХНУВС. Він репрезентується низкою наукових праць, серед яких монографії О. М. Бандурки та О. М. Литвинова: «Протидія злочинності: питання теорії і практики» (2009 р.), «Протидія злочинності та профілактика злочинів» (2011 р.), «Стратегія і тактика протидії злочинності» (2012 р.) та ін. Окремі аспекти цього наукового напрямку ставали предметом численних наукових статей докторів юридичних наук І. О. Бандурки, В. П. Ємельянова, Р. С. Веприцького, Д. О. Назаренка, Ю. В. Орлова, В. Б. Харченка, А. М. Яценка та інших учених.

Другий напрям кримінологічної школи пов'язується із розроблюваною теорією механізму протидії злочинності. Її спеціально-теоретичним фундаментом стали дослідження О. М. Литвинова, Я. В. Ступника, О. Н. Ярмиша, М. В. Гричанюк та ін. Цей вектор розвитку наукової думки зумовив формування окремої кримінологічної теорії – кримінології правотворчості. Тривають розробки щодо проблем упровадження у практику й використання кримінально-превентивного потенціалу інституту кримінологічної експертизи та, зокрема, антикорупційної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів у сучасних умовах трансформації правової й політичної систем України.

Третій напрям презентовано предметним полем політичної кримінології. Гносеологічні передумови її розвитку та основні концептуальні засади бачення проблем відтворення політичної злочинності в Україні знову ж таки було закладено у монографіях О. М. Бандурки: «Про владу та злочинність» (2012 р.), «Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз» (2013 р.), «Політична кримінологія» (2017). У межах цього напрямку розвивається окрема політико-кримінологічна теорія протидії злочинності. Базові її положення викладено у монографії Ю. В. Орлова «Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності» (2016 р.) та численних наукових статтях і довідкових виданнях працівників кафедри кримінального права і кримінології.

Четвертий напрям сформувався у межах дослідження кримінологічних і кримінально-правових проблем агресивно-насильницької злочинності. Найбільш значущими в ньому є монографії О. М. Ігнатова «Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні» (2013 р.), А. Б. Благої «Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання)» (2014 р.), Є. О. Гладкової «Запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ України» (2014 р.), І. О. Бандурки «Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх» (2014 р.), О. М. Храмцова «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства» (2015 р.) та ін.

П'ятий напрям кримінологічної школи ХНУВС присвячено теоретичним і прикладним проблемам протидії фоновим для злочинності явищам. Його репрезентують монографії Д. О. Назаренка «Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам» (2013 р.), В. В. Шкуро «Суїцидальність в Україні: кримінологічна характеристика та протидія» (2017 р.), Є. О. Гладкова «Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні» (2019 р.) та ін. Тривають розробки кримінологічних засад протидії расизму, ксенофобії, нелегальній міграції й наркотизму.

Певною віхою в науковому житті університету стала підготовка разом із науковцями Національної академії внутрішніх справ Української кримінологічної енциклопедії, яка стала першим у незалежній Україні галузевим зводом наукових знань у сфері теорії і практики протидії злочинності. Читачеві надається можливість ознайомитися з двома умовними блоками довідкової інформації. Перший містить відомості про видатних осіб, чиї здобутки в указаній сфері мають визначальний характер для української наукової думки про злочинність, другий присвячено огляду, опису та тлумаченню категорій і понять, що сформувалися й використовуються у дослідженнях проблем кримінології, кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального та інших галузей права, а також кримінально-превентивної практики; там подаються стилі наукові коментарі з питань історії становлення та сучасного стану кримінології. За підсумками 2017 р. Енциклопедію було визнано переможцем у номінації «Довідкові видання» на Всеукраїнському конкурсі на краще правниче видання.

Розвиток кримінологічної школи ХНУВС також пов'язується із функціонуванням Кримінологічної асоціації України, яка відновила свою роботу у 2010 р. на базі університету. Президентом асоціації було обрано академіка О. М. Бандурку, відповідальним секретарем призначено професора О. М. Литвинова. Ця громадська організація об'єднує кримінологів та інших фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з вивченням проблем протидії злочинності, розвитком вітчизняної кримінологічної науки та кримінологічною

освітою. Асоціація покликана забезпечити консолідацію, порозуміння та співробітництво з метою сприяння розвитку й поширенню кримінологічних знань і їх пропаганді серед населення, використанню досягнень науки у справі протидії злочинності та захисту законних інтересів своїх членів. Харківський національний університет виступив засновником друкованого органу цієї організації – Вісника Кримінологічної асоціації України.

Високопродуктивною є і діяльність з підготовки наукових кадрів, причому не лише для системи МВС України. Протягом останніх років майже кожна третя дисертація з кримінального права, кримінології або кримінально-виконавчого права в Україні була захищена в університеті, що, безумовно, є свідченням його авторитету. Зазначені цифри яскраво підтверджують факт прогресу наукової школи, здобутки якої в разі відповідного творчого використання можуть значною мірою підвищити ефективність кримінологічного пошуку та наукової діяльності університету в цілому.

Одержано 11.03.2021